

Гмиря Т.П.

вчитель початкових класів

ДРАМАТИЧНА ПОЕМА «КАССАНДРА» ЛЕСІ УКРАЇНКИ В РЕЦЕПЦІЇ СУЧАСНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Анотація. У статті представлена реценція творчості Лесі Українки через погляди сучасних критиків, літературознавців. Акцентовано увагу на внеску письменниці в скарбницю української літератури. Наголошено, що сучасні наукові дослідження зосереджені навколо таких проблем: показ долі жінки, її страждання та відчуття болю, божевілля та художнього психологізму. У дослідженні вказано, що образ жінки у творчості Лесі Українки є сильним та вольовим.

Ключові слова: Лесі Українка, література, драматизм, художнє слово, реценція, літературознавство.

Hmyria T. The dramatic poem «Cassandra» by Lesia Ukrainka in the reception of modern literary courses. The article presents the reception of Lesya Ukrainka's work through the views of modern critics and literary experts. Attention is focused on the writer's contribution to the treasury of Ukrainian literature. It is emphasized that modern scientific research is focused around the following problems: showing the fate of a woman, her suffering and feeling of pain, madness and artistic psychologism. The research shows that the image of a woman in Lesya Ukrainka's work is strong and strong-willed.

Key words: Lesya Ukrainka, literature, drama, artistic word, reception, literary studies.

Актуальність дослідження. Леся Українка – надзвичайно багатогранна особистість: поетка, авторка прозових та драматичних творів, культурна діячка, перекладачка. Її творчість, глибока та змістовна, привертає увагу дітей і дорослих. Письменниця, творчо переосмисливши кращі надбаня світової історії та культури, витворила специфічний різновид художнього тексту – так звану лезедраму, тобто драму, призначену для читання, бо вона вимагає вдумливого сприймання та аналізу. Одним із таких текстів є драматична поема «Кассандра».

Над дослідженням цього твору працювали такі дослідники, як: Т. Алексеева (аналіз історичного аспекту), К. Батенко (зосередження уваги на мотиві божевілля), О. Борзенко (акцент на неприйнятті Кассандрою її віщування), В. Лесик (розкриття концепції прагматизму та інтуїтивізму), Н. Саноцька (вивчення спектру жіночих образів) та багато інших.

Метою дослідження є розкриття драматичних основ художньої творчості Лесі Українки в поемі «Кассандра» в рецепції сучасного літературознавства.

Виклад основного матеріалу. Доробок Лесі Українки неодноразово привертав увагу літературознавців. Так, її вивченню присвячено численні монографічні дослідження сучасних науковців: В. Агеєвої, М. Моклиці, Л. Скупейка та ін. Л. Демська-Будзуляк, Г. Левченко, О. Турган зосереджувалися на рецепції письменницею символіки античних образів, міфологізації творчості шляхом інтерпретації та трансформації античного міфу, творення на його основі авторської міфології. Попри те, що за мисткинею міцно закріпилася репутація неоромантика (В. Гуменюк, Т. Гундорова, О. Камінчук), на думку деяких науковців, вона «сформувала свій неповторний варіант символістської драми [...], здійснивши синтез протилежностей: антично-класицистської поетики з середньовічно-романтичним її запереченням» [7, с. 241]. У нашій роботі особливу увагу звернемо на критичну рецепцію твору про важку долю жінки-пророчиці, яку вважали божевільною, – на інтерес дослідників до драматичної поеми «Кассандра».

У зв'язку з цим згадаємо спершу про тісно пов'язаний з творчістю Лесі Українки «міф європейської долі» (Г.-Г. Гадамер) – стародавній міф про титана Прометей. Адже накинута письменниці радянським літературознавством метафора «дочка Прометей» (М. Рильський), не суперечить спостереженням сучасної незаангажованої історії літератури. Так, «прометеївський комплекс образів» у творах поетеси констатує Г. Левченко [5, с. 196–207]. Утім одним із перших виразно бунтівний характер ліричних персонажів та героїв драм, безперечно, властивий творчості авторки, відзначив Д. Павличко: «Наскрізною ідеєю творчості Лесі Українки є ідея прометеїзму, а її найулюбленішим героєм є Прометей. Багато разів поверталася вона до цього образу («Fiat pox!»),

«Іфігенія в Тавриді», «У катакомбах», «Кассандра»), виписувала мужній лик його душі, збагачувала своїми думками його бунтарську й невмирущу філософію» [8, с. 85]. Сучасна дослідниця прометеїзм Лесі Українки пояснює не її соціально-демократичними поглядами, а індивідуально-авторською екзистенцією.

Крізь схожу призматику розглядає драматичну поему «Кассандра» О. Турган: «У цьому творі, – зазначає дослідниця, – доля Кассандри асоціюється з долею Прометей, вона терпить муки від свого пророчого дару, Прометей – за те, що дав людям життя і вогонь» [10, с. 37]. Героїня аналізованої драматичної поеми розглядається літературознавицею з позицій духовної активності: Кассандра відчуває нестерпний біль як за долю своєї батьківщини, так і за власні переконання, однак прагне до свідомого вибору шляху, безкомпромісно шукає правду й відстоює її. Відтак «Лесина концепція героя часу [...], – робить висновок дослідниця, – виявилась близькою до розуміння життєвої активності особистості [...] Леся Українка в інтерпретації цього образу розвиває традицію не лише від романтизму, а значно глибше, намагаючись поєднати різні стадії розвитку світової культури: античність, середньовіччя, відродження, просвітительство, сучасність. У результаті цього синтезу і виникає неоміфологічний текст, пов'язаний з епохою автора і з його творчою індивідуальністю» [10, с. 38–39].

У своїй статті Т. Алексєєва аналізує історичний аспект драматичного твору Лесі Українки «Кассандра». Дослідниця акцентує свідчення А. Кримського про те, що поетка працювала над історичним твором «як справжній учений, дослідник». Попри те, що сюжет для свого твору письменниця взяла з античних легенд про Троянську війну, вона зверталася до історичних монографій та оригінальних історичних документів. На думку літературознавиці, це допомогло мисткині зрозуміти історичну дійсність. Т. Алексєєва зазначає, що Леся Українка будує сюжет своєї поеми на основі історичних джерел, але внутрішнє психологічне наповнення історичних подій здійснює за аналогією до її сучасності. У поемі, за словами дослідниці, розкривається психологічна драма Кассандри.

Історизм поетеси в цьому творі включає в себе не лише життєву правдивість, а й морально-етичну оцінку подій. На її думку, історична мета вимагає таких же чистих з морального погляду засобів. Отже,

підсумовує авторка, головна героїня твору причетна до певної конкретно-історичної епохи. Історичні риси цієї епохи відбиваються у творі, але як елемент ширшого ідейно-художнього узагальнення, що синтезує не лише минуле і сучасне, а й майбутнє [1, с. 106].

К. Батенко зосереджує свою увагу на темі божевілля в поемі «Кассандра» та на образі сильної особистості жінки-пророчиці. Зокрема дослідниця зазначає, що психологічний стан людини розкривали у своїй творчості письменники усіх епох. Так, у різні часи до мотиву безумства вдавалися Ліна Костенко, П. Куліш, Т. Шевченко, В. Шекспір та ін. Неврівноважена людина завжди викликала інтерес, тому дослідники та літератори намагалися висвітлити хоча б частково специфіку такого індивіда. Божевілля як концепт увібрало в себе широкий спектр розуміння та сприйняття: від божевілля письменницького до божевілля героя. Дослідження праць науковців довели, що в літературознавчих інтерпретаціях творчості Лесі Українки не завжди у повній мірі розкриваються грані божевілля, варіації стану та можлива типологія [2].

Попередники Лесі Українки, як переконує К. Батенко, доволі поверхово змальовували божевільного, а письменниця навпаки заглибилась у психологію людини. Божевільних героїв поетки багато що зближує: по-перше, практично всі персонажі цього типу – жінки, по-друге, твори, у яких простежується мотив божевілля, закінчуються переважно смертю героїнь. Однак дослідниця акцентує, що в поемі Лесі Українки йдеться про ще одну грань характеру – сильну особистість, жінку-пророчицю, яку не признає оточення. Кассандра переживає гострий дисонанс між внутрішнім почуттям і світом соціуму, який не в змозі зрозуміти її передбачень.

Леся Українка в аналізованій драмі зашифрувала явність божевілля героїні – для оточення Кассандри вона є людиною з неадекватними репліками та вчинками, а з іншого боку, з боку реципієнта (та її власного), Кассандра діє цілком логічно та виправдано: «Я не знаю нічого, окрім того, що я бачу» [2].

Отже, усе це вказує на те, робить висновок дослідниця, що психічно хворі герої – саме жінки, прослідковують явне вираження божевілля та добровільно обраний ними шляхи смерті. Також К. Батенко підкреслює глибинний психологізм творчості поетки, її вміння висвітлити світ божевільного зсередини [2].

О. Борзенко розглядає проблему неприйняття Кассандрою її віщування. Також літературознавець зазначає, що письменниця звертає увагу на важливі питання життя та смерті, долі та покликання. Проблема полягає в неприйнятті людьми гіркої правди. Кассандра бачить близьку загибель рідного міста, чекає наближення катастрофи й перебуває у стані душевного напруження, але на неї чекає ще й особиста втрата.

Як спарведливо зауважує дослідник, Леся Українка відчутно переосмислила запозичений міфологічний матеріал. В образі Кассандри вона поєднала дар передбачення з трагічною неспроможністю впливати на хід подій. Окрім того, у своїй версії античного сюжету поетеса увиразнила неоромантичний конфлікт прозорливої героїні –ідеалістки з прагматичним і приземленим середовищем [3]. Головною темою стало зображення безвиході людини – заручниці обставин у спробах порозумітися з оточенням.

Слушною вважаємо також думку О. Борзенка про те, що авторка наділила героїню тими рисами, які сама цінувала найбільше. Так, їй властиві принциповість, самовідданість і глибокий патріотизм. Антагоністи Кассандри – люди доволі обмежені й самозакохані, безвідповідальні або егоїстичні, котрі живуть сьогоденням і бояться прийняти правду. Антична віщунка Кассандра, активна учасниця гострого світоглядного конфлікту, несе у своїй душі ще й трагедійне переживання фатальної приреченості – у передчутті страшної катастрофи залишатися самотньою спостерігачкою, не здатною впливати на хід подій [3].

В. Лесик розкриває ставлення української письменниці до філософських концепцій інтуїтивізму та прагматизму. Зокрема, на думку дослідника, принципи інтуїтивізму втілені в образі пророчиці Кассандри. З'ясовуючи ідейно-естетичну природу образу української пророчиці, у ґрунтовному листі до Ольги Кобилянської Леся Українка чітко сказала: «...вона все провидить, вона все знає, але не холодним знанням філософа, тільки інтуїцією людини, що все спостерігає несвідомо і безпосередньо не розумом, а почуттям...» [6, с. 3]. Як переконує В. Лесик, Леся Українка показала обмеженість і безсилість інтуїтивних поглядів на життєві події. Інтуїція не давала можливості Кассандрі активно втручатися в життя. Натомість прагматичним у творі постає образ Гелена. Для нього не існує корінних філософських категорій правди й істини, яких постійно дошукується Кассандра. На запитання Кассандри

«Як же ти віщуєш? Що кажеш людям?» Гелен без вагань відповідає: «Те, що треба, сестро, те, що корисно, або що почесно». Гелен веде відверту боротьбу з правдою, якщо вона суперечить його прагненням, не забезпечує йому корисної дії. Корисність – основний критерій істини з погляду прагматизму [6, с. 3].

Н. Саноцька розкриває перед нами широкий спектр жіночих образів у поемі «Кассандра». Жіноча тема стала центральним образом сильної жінки-пророчиці. На думку дослідниці, зображені у творі жіночі образи – Гелена, сестра Поліксена, Андромаха та Кліменестра – є відображенням Кассандри. Адже у кожній з них можна побачити приховане обличчя Кассандри, яка перебуває в центрі подій твору. Літературознавиця наводить містку та глибоку характеристику героїні, яку їй дала сама авторка в листі до Ольги Кобилянської, що був написаний під час роботи. Леся розставляє такі основні акценти: «ся трагічна пророчиця, з своєю ніким не признаною правдою»; «хоч вона каже правду, але не так як треба людям»; «душа її і слово не дається під ярмо»; «вона сама боїться свого пророцтва і, що найтрагічніше, сама в ньому часто сумнівається, часто мовчить там, де треба говорити»; «все знає, але не холодним знанням філософа, тільки інтуїцією людини, що все постерігає несвідомо і безпосередньо»; «пророчий дух не дар для неї, а кара, вона гірше мучиться, ніж мученики віри і науки» [Цит. за: 9].

На думку Л. Демської-Будзуляк, «драматична поема «кассандра» завершила цикл формування авторської концепції фемінізму» [4, с. 156]. Саме з такої позиції дослідниця підходить до проблеми інтерпретації античного міфу Лесею Українкою в аналізованому творі.

Підкреслимо, утім, що на думку літературознавиці (підкріплену листуванням авторки з Ольгою Кобилянською), «письменниця розглядала цей образ не як утвердження сильної особистості, а як трагедію неспокійної пристрасної людської натури, покараної божественним даром» [4, с. 158]. Відтак у розвідці Л. Демської-Будзуляк знаходимо цінні спостереження щодо спроб Лесі Українки через образ Кассандри осмислити власну добу як злам культурних епох. Важливими вважаємо також позицію науковця про неоднозначність авторського підходу до теми, що полягає у виписуванні Кассандри психічно здоровою, однак невизнаною пророчицею, а також її увагу до проблеми «поневолення самої себе» [4, с. 159-160]. Цікавими в аспекті

авторської інтерпретації античного міфу є і висліди дослідниці щодо фіналу твору, який вона пояснює поверненням віри Кассандри в себе.

Висновки. Отже, проаналізувавши критичні матеріали, можна сказати, що до аналізу поеми «Кассандра» зверталось багато сучасних літературознавців. І кожен з них зосередився на різних підходах. О. Турган показує долю Кассандри, яка асоціюється з долею Прометея, вона страждає від віщування і відчуває біль за долю батьківщини. Т. Алексеева студіює історичний аспект, зорема той факт, що за основу твору взято легенду про Троянську війну. К. Батенко розкриває тему божевілля та досліджує художній психологізм у творі. О. Борзенко розглядає неприйняття віщування Кассандри від оточуючих та її душевний стан переживання. В. Лесик розкриває концепції прагматизму та інтуїтивізму у драматичній поемі. Н. Саноцька зосереджує увагу на жіночих образах поеми. Л. Демська-Будзуляк вивчає образ Кассандри як сильної особистості. Подібний підхід до розгляду творчості Лесі Українки є свідченням небайдужості до її творчості, її підходів у розумінні художнього слова. Переконані, що вивчені наукові дослідження становлять вагоме методологічне підґрунття для подальших розвідок.

Література

1. Алексеева Т. Ф. Історизм мислення Лесі Українки у драматичній поемі «Кассандра». *Вісник Житомирського державного педагогічного університету ім. І. Франка*. 2001. № 7. С. 106–108.
2. Батенко К. Мотив божевілля у творчості Лесі Українки. URL: https://journal47.at.ua/publ/batenko_karina_motiv_bozhevillja_u_tvorcho sti_lesj_ukrajinki/1-1-0-8.
3. Борзенко О. Трагедія правдивого слова (Кассандра). Міфологічна основа. URL: https://scribble.su/zarub_ukr/zarub-lit-10-prof-borzenko/50.html.
4. Демська-Будзуляк Л. Драма свободи в модернізмі: пророчі голоси драматургії Лесі Українки : монографія. Київ : Академвидав, 2009. 184 с.
5. Левченко Г. Міф проти історії: семіосфера лірики Лесі Українки : монографія. Київ : Академвидав, 2013. 332 с.
6. Лесик В. Інтуїтивізм чи Прагматизм («Кассанда» Лесі Українки). *Вісник Львівського університету*. 2004. № 35. С. 252–256.

7. Моклиця М. Естетика Лесі Українки (контекст європейського модернізму) : монографія. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2011. 242 с.
8. Павличко Д. В. Прометеївський дух Лесі Українки. Правдива іскра Прометея : книга для вчителя / упоряд. О. Ф. Ставицький. Київ: Радянська школа, 1989. С. 79–89.
9. Саноцька Н. Репрезентація жінки в творчості Лесі Українки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2014. № 780. С. 97–99.
10. Турган О. Д. Українська література кінця ХІХ – початку ХХ ст. і античність (Шляхи сприйняття і засвоєння) : монографія. Київ : [Б. м.], 1995. 174 с.
11. Шарова Т. Літературний процес 20-х років ХХ століття і механізми формування політичного дискурсу. *European Applied Sciences*. 2018. № 2. С. 28–30.
12. Шарова Т. М. Практики адаптації автора-творця: соціокультурний простір. *Текст. Контекст. Інтертекст: електронне фахове видання*. 2018. № 2. URL: <http://text-intertext.in.ua/index.php?id=239>.

Гон О.М.

доктор філологічних наук,

професор кафедри іноземних мов

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗБАГНУТИ АКОРДИ І РОЗПАДИ: ВЕРСИФІКАЦІЯ І МУЗИЧНЕ ПИСЬМО В «АЛИЛУЯ» ЛЕОНАРДА КОЕНА

Анотація. *Образи нотоносця як символу спроб осягнути (дис)гармонію всесвіту в поезії П. Тичини упривілейовують семантику музичного письма як самодостатнього художнього тексту та резонують з музичним звукописом Л. Коена. Аналіз музично-поетикальної структури його пісні «Алилуя» виявив засоби породження художніх смислів у полі взаємодоповнюючих функцій поетичного мовлення та присутньо музичних факторів.*

Ключові слова: *Леонард Коен, музичне письмо, версифікація, звукопис, музичний наратив, тверді строфічні форми.*